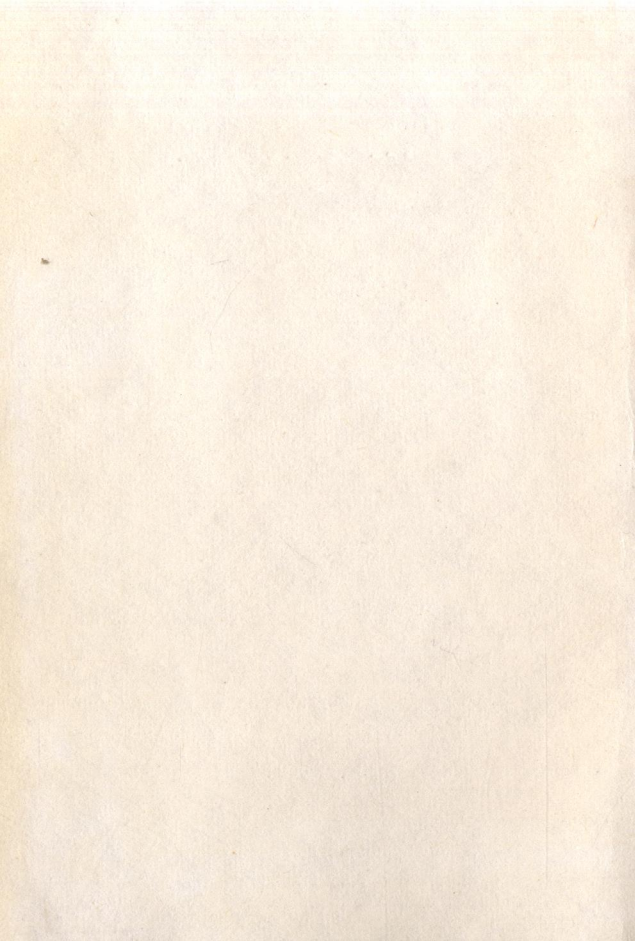

І. ФРАНКО

~~43400~~ / ~~143~~

ЦИГАНИ

102

№ 143

Ціна 5 коп.

№ 143

03 45

ОБЩЕСТВО

ЭП/00484

НАТН

СН 24 1908 8 2113 241 24

06

І. ФРАНКО

ЦИГАНИ

43400

143

ВИДАВНИЦТВО „УКРАЇНСЬКИЙ РОБІТНИК“

Бібліографічний опис та шифри для бібліотечних каталогів на цю книгу вміщено
в «Літописі Українського Друку» та «Картковому репертуарі» Української
Книжкової Палати.

Друкарня „Укр. Робітник“

Укрголовліт № 690

Замовл. № 4286

Прим. 15160

Харків

1928

Львівська Філія
Бібліотеки АН УРСР

1103-46
Львівська бібліотека
АН УРСР
№ 31 864

8261
H
2-586
Q

ЦИГАНИ

I

Ластівки, вбоге гірське село, лежать над горішнім Стриєм, там, де він із свого великого закрута під Турку повертає ід Синевідськові, в'ючися поміж гори та ліси. Село невеличке та занедбане, криє між лісами та дебрами свої порозкидані, нужденні бойківські хатки. Понижче села, за шматом чорного лісу, що досягає аж самого берега ріки, стирчить над Стриєм висока скала. Стрімкою стіною бовдуриться вона над самим закрутом ріки, а головатим вершком, зеленим від моху й папоротів, роззирається по околичніх горах. Стрий літом лагідно плюскочеться о її стопи, але в-осени реве грізно і піниться, заливаючи вузьку стежину, що в'ється попід скалою здовж його берега. А всюди довкола порозсідалися гори, по-

криті чорним смерековим лісом; тільки де-не-де верхи їх світять безлісними полонинами, що мріють мов сіро-зелені плями на темному тлі. Пусто й сумно в осінню днину коло скали, тільки хвилі Стрия ревуть і розбиваються о щербате каміння.

Пусто й сумно було також в душі жандара, що в слотаву осінню днину йшов стежкою понад рікою, в плащі і чаку з когутячим пір'ям, з карабіном, перевішеним через плече, і бачно роззирався довкола. Ніде ні душі живої, ні голосу людського, і коли б не втоптана стежка понад рікою, то можна було б подумати, що тут в тій дикій лісовій кітловині не стояла ще людська нога від нащадку світа.

— Тьфу на таку собачу службу!—воркотів жандар, хусткою обтираючи вуси, з котрих капотіла дощова вода.—Лазь і лазь, як виклятий, по тих проклятих вертепах, і все надармо. Та погана Бойцня¹ боїться жандара

¹ Бойцня—Бойки, галицькі українці, що живуть на підгір'ю Самбірського та Стрийського повіту.

гірше чорта. Кожний обминає його на тисячу кроків, скоро тільки де заздрить. Так і здається, що кожний із них ось тільки щонебудь украв або кого-небудь забив. А як уже котрого допадеш, то скорше-бись чогонебудь довідався від отої скали, ніж від нього. Чорти б давилися таким поганим та бездарним народом!

Так воркотячи, наближувався жандар ід скалі і раз-по-разу поглядав на Стрий, що люто розбивав свої хвилі о каміння, немов і сам гнівався на той дикий бездарний бойківський нарід.

— О, яка вода велика!—воркотів жандар.— Коли б тільки стежки не залляла та кладки не забрала, бо годі б було нині на ніч зайти до тих чортівських Ластівок, хоч і як вони вже близько. Вже то я в тих горах ані руш не маю щастя, хоч сядь та й плач! Ось уже четвертий раз патрулюю тими вертепами, і ще ані разу мені не пощастилося спіймати якого злодія або розбійника. А тимчасом тут досить тільки раз поглянути, щоб дійти

до того переконання, що злодіїв і розбійників тут мусить бути чимало. І що найгірше, навіть якого-небудь нужденного волоцюги або діда жебручого досі не довелось мені арештувати. Так як би змовились, щоб не попадатися мені на очі. А другі жандари, що котрий піде, то за кожним разом тих волоцюгів, дідів та циганів жене навперед себе цілу череду, повний арешт напакує. А я хоч би тобі однісінького! Тьфу на таке щастя, та й годі!..

І жандар гнівно позирав наперед себе. Стояв уже перед самою скалою. Стежка піднімалася тут трохи вгору і йшла немов по кам'яній призьбі, то підносячись по-при стрімку кам'яну стіну, то знов опускаючись мало що не над саме водяне дзеркало. Здалека вже побачив жандар, що зараз на першій такій впадині стежка залита була каламутною, спіненою водою.

— От тобі й на!—крикнув він у роздраженню,—знов перешкода! Треба буде обходити довкола цього завалидорогу, дряпатися

з півгодини по хащах і зломах, а за той час я міг би бути в Ластівках. А нехай тебе ясні громи б'ють з такими порядками!

І ховзаючися в своїх тяжких чоботях по мокрім імху, жандар скрутив направо, між корчі під гору, щоб обійти скалу. Несподівано якось він кинув оком вбік і зупинився. Що за чорт! Йому здалося, як коли б із скали легенькими клубками виповзував дим, котрий немов переляканий чим борше розпливався і щезав у повітрі. Жандар зразу сам своїм очам не вірив. Але коли зупинився і уважніше приглянувся, то побачив, що справді з-поміж щербатих зубів скали, немов із самого осередку її стовбура, добувався дим. Чи це може бути? Жандар не був боязливий, а прецінь дрож пробігла у нього за плечима, бо ніяким способом не міг збагнути, що би це могло бути. Нарешті, покинув міркувати.

— Певно, десь рубачі огонь кладуть. А може які злодії? Бо що би тут рубачі робили? Піду, переконаюся.

І він з трудом зачав спинатися по ховзьких облазах, аж туди, де повище них, мов велетень, стирчала висока кам'яна стіна. Зразу не міг нічого доглянути. Вже змрік западав; тінь від скали власне найгустішим мороком ослонювала те місце, відки добувався дим. Жандар надарма натужував взір і слух—годі було добачити або почути щонебудь, крім скаженого клекоту прибуваючої ріки під скалою та осіннього протяжного стогону ліса.

— Гей, хто там? Озивайтесь!—крикнув жандар, але тільки голос його понуро задуднів між скалами, а напротивна гора відкликнула кінчик його оклику „айтеся!“ Тоді жандар почав дряпатися ще далі. На невеличкій площині між камінням видно було поламаане сухе галуззя, якісь свіжі ще кості, а навіть кусники напівпрогнилих шмат.—Ну, прецінь слід чоловіка!—подумав жандар. А приглянувшись ближче, він побачив ледве помітну стежечку, що гадюкою висувалася з-поміж каміння, повзла просто

півперек площини й губилася в тіні, під стрімкою стіною, власне, там, відки добувався дим. І тільки наблизившись на які два кроки, жандар побачив продовбану в камені невелику діру, заткану обгорілою смерековою колодою. Не знати для чого серце нараз забилося якось несподівано в його груді. Вхопивши обіруч карабін, немов до штурму, він наближувався обережно. Тиша в нутрі таємної ями ще дужче його занепокоювала і в дусі він почав сердитися сам на себе за те, що перед хвилиною крикнув був так голосно і зрадив своє наближення. Хто знає, може, невідомий ворог, упереджений його криком, чатує вже на нього з якоїсь укритої, а певної засідки? Але вертати було, може, ще більше небезпечно, тож ішов далі. Вкінці зупинився перед самою печерою, оглянув шаблю й патронташ, а відтак раптом пхув колоду багнетом і очистив хід до печери. Дим клубами бухнув йому в лице, але за димом не видно було нічого. Щоби заглянути в нутро яскині, він мусив аж

приклякнути. А коли дим трохи розвіявся, то жандар побачив нутро, виковане в скалі. Сірі кам'яні стіни сходилися вгорі немов склепіння. Вогкість зеленкуватими краплями так і висіла на них. Внизу, в кам'янім помості посеред яскині була продовбана невеличка яма, в котрій жеврів огонь, прикритий напівперегнилою колодою, що сильно курилася димом. Довкола огню сиділо кількоро людей, малих і великих, ледве повкритих брудними шматами. Лише їх жандар не міг іще добачити, тільки бачив, як кілька пар чорних, переляканих очей з тривогою вперлося в нього.

— Хто ви ту?—крикнув він грізно.

— Цигани, паночку!—обізвався грубий, але смирний голос.

— А що ту робите?

— Бідуємо, паночку!

Жандар ледве-неледве пропхався до середини яскині і почав роззиратися по хаті й по людях. В однім куті яскині лежало ковальське приладдя: міх, ковадло й молоти

на маленькім візку; в другім—купка сухого галуззя на топливо. На галуззю порозвішуване було якесь курмання. Поблизько огню, на середині печери, находилася постіль цілої родини—околот соломи, напівперегнилої, розпростертий на камені, і купа сухого моху та листя. Тільки на однім кінці тої постелі, на найстаршій місці лежала невиправлена кінська шкура, котрою на ніч прикривався старий ром¹.

— А скільки вас тут?—запитав знов грізно жандар, обертаючися до огнища.

— П'ятеро, паночку, п'ятеро,—відповів циган і підвівся на ноги, увесь дрижачи від холоду.

Прочі цигани також повставали. Крім старого, була тут ще циганка, парубок і двоє малих, зовсім голих циганенят. Усі вони були аж сині від студени і виглядали немов попухлі—мабуть з голоду.

— Чим же ви ту жиєте, волоцюги?—питав далі жандар.

¹ Цигани сами себе називають ромами (*Ів. Фр.*)

— Ласкою божою, паночку, ласкою оро-
жою. От шкапина нам здохла недавно, то
ще донині мали ми м'ясо.

— А давно ви тут?

— Дві неділі, паночку.

Не знати через що жандара лютили ті
надмірно покірливі відповіді старого цигана.
В його плаксивім голосі і в тім що-хвиля
повторюванім „паночку“ жандар добачав
укритий насміх над своєю властю.

— А багато крадете по селах?—питав він
дальше.

— Ні, паночку, ми не крадемо нічого. Ром
Пайкуш не краде! Ром Пайкуш поки, може,
жиє з праці рук. Але тепер, коли нам шка-
пина вгибла, не можемо рушитися дальше.
Мусимо пробути ту, поки трохи не розпо-
годиться.

— Поки нового коня де не вкрадете!—
передражнявав жандар. — Ану, збирайтеся,
марш зі мною!

— Куди, паночку?—запитав старий циган
тремтячим голосом.

— Не питай! Збирайся зі своїм поганим родом і плодом, підемо до села. А там уже побачимо, що з вами робити.

Старий циган стояв немов остовпілий, коли втім стара циганка мов камінь з неба кинулася жандарові під ноги й заревла, немов її хто різати хотів.

— Паночку, паночку! Голубочку наш! Що тобі винен старий Пайкуш, що тобі винні бідні роми, що нас хочеш у таку студінь виганяти в світ? Погляди лишень, моя дробина зовсім голюсінька, та й ми сами не витримаємо такої стужі. Змилуйся, паночку, змилуйся, не гони нас нікуди! Нехай бідні роми подихають іще на божім світі!

— Не будеш ти тихо, ти опуде конопляний!—крикнув до неї жандар і відіпхнув стару циганку.—Зараз мені всі забирайтеся!

Але тут уся родина, мале й велике, з вереском і плачем кинулися жандарові до ніг і почали просити та благати його, щоби лишив їх у кам'яній хаті. Тимчасом жандар і сям надумувався, що йому робити. Село

ще не близько, дорога нерівна і відлюдна, ніч надходить, тяжко буде йому самому запровадити до села цілу ту зграю. Швидко він надумався інакше.

— Ну,—сказав,—чого ревете, дурні цигани? Не бійтеся, прецінь вас не з'їм живих. Нехай буде й по-вашому, оставайтесь тут! Але слухай, старий, поки я не вернуся, не смій мені відсіля рушитися!

Старий циган стояв як стовп. Здивованими переляканими очима він позирав на жандара, прочуваючи в його словах якесь нове лихо.

— Ну, чого ж ти так витріщив на мене очі; чого глипаєш, мов підрізаний баран?—крикнув жандар.—Чуєш, чи ні, що до тебе говорю? Не смій мені рушитися відси, поки я з поворотом сюди не надійду, бо нещастя твоє!

Старий циган усе ще стояв мов онімілий. Тільки циганка, низько кланяючися жандарові, сказала:—Добре, паночку, добре!—Жандар іще раз роззирнувся по яskinі, сплюнув з обридження і вийшов.

— Волоцюги прокляті—воркотів він, з трудом сходячи зо скали.—Ось куди вони запхалися! Але прецінь я їх винайшов. Ну, чень хоть тепер який „бельобунг“¹ буде!

II

Війт ластівецький був, як кожний бойко, неписьменний, супроти влади покірний та потакующий, а супроти підвладних упертий тим безоглядним упором, що ціхує чоловіка з тісним розумом. Жандари рідко заходили до того сільця, тому-то кожне появлення жандара викликувало в селі правдивий переполох. Люди ті, вирослі в горах та лісах, уважали війтівський уряд великим тягарем, головню, через те, що війт у кожному разі мусив ставати перед різними „панамі“, надїжджаючими в село, мусив відповідати на їх запитання, сповнювати їх розкази. Кого раз у громаді силоміць „посаджено на війта“, той звичайно оставався на тім становищу кілька або кільканадцять літ, поки тільки міг

¹ Бельобунг—з німецьк. похвала.

ходити, бо ніхто інший не осмілювався без крайньої konieczности взяти на себе ту страшну гідність.

Наш вїйт був ще недавно вибраний, то й не зовсім іще освоєний з панами. Він не трохи перелякався, коли жандар пізнім вечором увійшов до його хати. Але ще дужче він перелякався, коли прибувший „пан“ розповів йому о циганах. Правда, вїйт знав, що цигани сидять у камені; значить, не самих циганів він перелякався. Перелякався він того, що жандар таки й там „обахморив“ їх і що тепер, певно, і його враз із циганами будуть волочити до Підбужа.

— Ну, а ви знаєте о тих циганах?— питав жандар вїйта.

— Та ніби знаю.

— Що ж вони, крадуть?

— Та матбути¹ не без того, щоб і не крали. Де ж би циган без того витримав! Тільки старий часами щось кленцає, ніби-то робить. Але така-то його циганська робота!..

¹ Матбути—мабуть.

— Я так і знав,—воркнув жандар.—Ну, війте, на вас лежить відповідь за них.

— На мені!—крикнув переполошений війт.—Як вони що вкрадуть, то я маю за те відповідати?

— А так. Відповідаєте за все, що станеться в обрубі вашого села. У вас має бути порядок. Такої циганської голоти не можна пускати самопас.

— Ну, а що ж я маю з ними робити? Взяти їх на волівід, чи що?

— Де тільки здиблете в селі, зараз їх арештовувати й віддавати жандарам у руки.

— Е, паночку, коли ж бо вельможні „шандарі“ до нас так рідко заходять. А тут якби я одного арештував, то другі візьмуть та й мене підпалять.

— Підпалять!—крикнув жандар.—То вони такі? Чекайте, зробимо ми з ними порядок, Війте, тих мені циганів припильнуйте, поки я не верну з обходу! Я їх заберу з собою до Підбужа.

— І коли ж пан повернуть?

— Завтра, найдалі позавтру.

— Добре, скажу їх припильнувати,—відповів війт, незенько кланяючися жандарові.

Попоївши молока й „будза“ (свіжого овечого сиру), жандар положився на лаві, обвинувся плащем і заснув. А тимчасом війт не спав, хоть лежав на постелі.

— Чи лихо якесь навернуло цього шандаря,—думав він,—що випанітрував¹ циганів у такій схованці, де їх досі ніяка власть не добачала? І що тепер з ними робити? Коли схочу їх арештувати і спровадити до села, то що з того, що їх шандар забере до Підбужа? Посидять у арешті пару днів, а потім вийдуть на волю і, певно, трафлять до Ластівок. Не тяжко, щоби мене не обікрали або не підпалили. Що циганові? Шандар далеко, а циганів волочиться множество: досить одну кумпанію зачепити, то всіх маєш ворогами. Ой, світе мій гіренький! Тьфу на твою голову! А хіба от що я зроблю! А як же, а як же, не буде найліпше!

¹ Випанітрувати—відшукати.

Коли цигани втечуть, то що мені шандар зробить? Адже ж можуть утечи ще цієї ночі, заким я ще довідався від шандаря, що їх треба арештувати. То буде найліпше, таки найліпше!..

Із тою думкою війт заснув десь коло півночі.

А жандар тимчасом, хоч спав на твердій лаві, то снів про далеко приємніші речі, про „бельобунг“, грошову нагороду і перенесення в кращі сторони, на Поділля, на російську границю, де можна було легко „зробити“ товсту контрабанду: і заслужитися і обловитися.

Сон цей додав йому ще більше охоти й певности. На другий день ранесенько він устав, зібрався і, ще раз гостро наказавши війтові пильнувати циганів, спішно пішов у дальшу дорогу, щоби ще нині дійти до мети свого обходу, а завтра вернути назад до Ластівок.

Зараз по його відході війт намотав на ноги потрійні онучі, обувся в шкіряні ходаки, взяв на себе кожух, кучму на голову, пере-

вісив борсукову торбу з „цісарським орлом„ через плечі, а до торби вложив пару вівських ошипків і кусень овечого сиру. Так приготований, не кажучи нікому нічого, пустився в дорогу ід каменеві.

— Добридень вам, Пайкуш!—сказав, входячи до яскині.

— Доброго вам здоров'ячка, пане начальнику,—відповів старий циган.

— А що тут у вас нового чувати?—запитав війт, бойківським звичаєм не приступаючи відразу просто до речі.

— Зле чувати, пане начальнику. Був тут у нас учора „кокорудза“, хотів нас вести до села.

— До села? Е, він вас, любойки, хотів вести до Підбужа, до криміналу.

— За що?

— Або я знаю за що? Мусили йому по других селах щось дуже наговорити на вас. Адже недурно він за вами так парцував¹, що вас аж ту винюхав.

¹ Парцувати—стежити.

— Ой, ой, ой, божечку наш,—гуртом за-
вили цигани,—що ж нам тепер робити?

— Що ж я вам, біднятка, пораджу?—ска-
зав війт.—Він мені казав пильнувати вас, аж
поки сам не верне, і тоді віддати вас йому
до рук.

— І ви хочете нас тепер арештувати?—
сказав звільна, але з укритою в голосі по-
грозою старий циган.

— Бог з вами, Пайкуш, — сказав війт. —
Що ж то я вас віднині знаю, чи що? Я ска-
зав зараз тому шандарові, що циган то ві-
тер у полі: ось є, ось його нема. Хто його
на припін візьме? От знаєте що, маєте ту
трохи хліба й сиру, нате вам це від мене і
йдіть собі куди хочете, щоби я про вас не
чув нічого. Не хочу вам робити клопоту,
але й сам не хочу через вас у біду впасти.
Розумієте?

— Розуміємо, пане начальнику, розуміємо!
Най вам богонько святий заплатить!—сказав
циган кланяючись, а за ним почала кланя-
тись уся його родина. Поклавши на кам'янім

помості ошипки й сир, війт поспішною ходою рушив назад до села, пильнуючи, щоби ніхто його не бачив. А в душі він сміявся з того, який-то лютий буде шандар, коли завтра прийде, а циганів уже й духу не застане.

III

Добре то говорять: гірська осінь, то вистачить за добру зиму на долах. Ледве наш жандар вийшов за противну¹ границю Ластівок, ледве війт, довершивши своєї політичної місії, вернув назад до села, коли втім високий верх Парашки, що вистирчує вгору в виді величезного тризубця, покритися густою мрякою, або, як кажуть, „закурився доразу“. Величезними клубами котилася та мряка вниз, гнана сильним, свищучим вітром. За півгодини все вже щезло в вирах і клубах снігової „куревільниці“, котра з усіх боків біла в очі й засліплювала пішохода, замазувала йому стежку перед ногами.

¹ Противний — що напротив, супротивний, супроти-лежний.

Кленучи і спльовуючи раз-у-раз, боровся жандар з метелицею і йшов твердо наперед. Уже недалеко було село, до котрого мав дістатися на ніч—остаточна мета його обходу. Ще тільки треба було по кладці перейти на другий бік ріки. Але це, власне, була дуже небезпечна штука. Ріка шуміла під кладкою, мов скажена, а верхом рвав вітер, шарпаючи за поруччя мов хлоп руками. Кладка була ховзка від снігу, а вітер сліпив очі. Вже близько берега жандар поховзся і впав у воду. Вода була не глибока, але страшно бистра. В одній хвилі течія зірвала жандарові з плеча карабін, а з голови чакло з когутячим пір'ям. Великий камінь — кругляк, котрий вода котила по дні, вдаривсь о його ноги і звалив його з ніг. Тільки з крайньою натугою жандар виграмосився на берег. Був мокрий до ниточки, промерзлий і переляканий. Хотячи ogrітися, бідолаха пустився щодуху бігти до села, до знайомого попа. Але хоч і як недалеко це було, то все-таки заким забіг до хати, мокра одіж на нім зціпла

на морозі як кість, а з грудей не міг видобути голосу. Правда, що на попівстві кинулися терти його, ogrівати, рятувати. Той рятунок і його залізне здоров'я зробили те, що він не добув собі ніякої тяжкої хвороби, та все-таки мусив цілий тиждень пролежати в ліжку в міцній гарячці. Весь той тиждень курило снігом, свистів вітер, тис мороз, так що навіть здоровому непорадно було в горах пускатися в дорогу з одного села до другого. Аж по тижні вітер притих, випошилося, але мороз потис іще остріший. Жандар не хотів довше гаятись, хоч піп не важився пускати його від себе піхотою ще напівнедужого. Казав запрягти санки й відвезти його до Підбужа, куди вже вперед дав був знати про його пригоду.

Коли жандар проїжджав через Ластівки, пригадав собі циганів, про котрих зовсім був позабув у своїй тяжкій пригоді. Він казав візникові стати супротив війтової хати, покликав війта до себе й запитав його.

— А що ви зробили з тими циганами?

— Та що ж ми мали з ними зробити, прошу пана,—відповів вїйт, шкробаючись у патлату голову,—коли ми їх уже не застали.

— Як то не застали?

— А так. Скоро пан від мене вийшли, я заразисько зібрався й пішов, щоб їх арештувати і приставити до села. Але в камені я не застав нікого. Видно, перелякалися пана і таки тої ночі втекли.

— А то bestії!— крикнув жандар. — Чекайте лишень, ще я вас десь придиблю!

Вїйт поклонився, а тайком тільки всміхався, що йому вдалося отак хитро-мудро позбутися біди. А жандар злий і роздражнений завинувся в свій плащ і в тяжкий баранячий кожух, що йому дав піп на дорогу, і казав їхати далше.

IV

Старий скорчився від морозу. Низом по-під скалою переїзд був вільний, а що дорога тамтуди найближча, то жандар казав везти себе в той бік. Ледве виїхали за ліс, що

чорною стіною відділює Ластівки від решти світа, коли жандарові очі з якимось неспокоєм вперлися в той великий бовдур, що виринув перед ним туй уже недалеко. Вершок скали не був покритий снігом, бо вітер позмітав відтам той зимовий пух і позсував його в нижні залами. Тьохнуло щось у серці жандара, коли побачив увесь вершок скали, покритий воронами, кавками і іншим стервоїдним птаством, котре то сиділо, то шибалось цілими оболочками довкола і своїм зловіщим вереском та гамором наповнювало повітря.

Але що ж це? З темнавого залому в горі, глибоко засипаного снігом, так само, як і перед восьмома днями, добуваються ледве видні клубочки блідо-синявого диму. Кілька хвиль жандар сумнівався, чи це справді так, чи тільки йому з гарячки привиджується, аж бойко, його візник, упевнив його, що справді дим добувається зі скали. Невже ж там ще хтось є? Жандар аж затремтів з нетерпеливості, щоби переконатися, що це значить,

Уже наблизилися до скали. Стежка, що вела вгору, засипана снігом, і ані одного сліду стопи людської не було видно на його білій скатерті. Тільки кавки й ворони при їх наближенню підняли ще більший гамір.

— То якийсь недобрий знак, що того птаства стільки тут назліталось, — сказав візник. — Чи не сталося тут яке нещастя? Ця проклята птиця зараз це почує.

Жандар, не мовлячи нічого, скинув із себе кожух і навіть плащ, щоби тим лекше йому було видряпатися наверх каменя; візник виломив пару дрючків до підпирання, і так допомагаючи один одному, з тяжким трудом вони видряпалися на верхню площину. Кавки з вереском вилися туй понад їх головами, немов хотіли боронити своєї певної доброти.

Вхід до яскині був так, як і давніше завалений колодою і позатиканий мохом, тільки крізь маленьку шпарку в горі впливав дим. Відбили колоду і ввійшли. В яскині було тихо й темно. Аж по добрій хвилі очі їх

настільки привикли до сутінку, що могли до-
бачити якусь чорну, безобразну масу насе-
ред яскині. То були цигани, стулені в купу,
повкриті мохом і листям і мертві вже,
як бачилось, від кількох днів. На огнищу
димилася ще дотліваюча остання колода.

Що було причиною їх смерті? Голод? Хо-
лод? Чи може чад від спертого диму? Тіла
їх були сині, скостенілі, зморожені. Але,
розриваючи купу, жандар побачив, що під
старим циганом не було вже невиправленої
кінської шкіри, на котрій він спав; недо-
гризені кусники тої шкіри найшлися... в ру-
ках дітей.

Довгу хвилю стояли жандар і візник над
тими покійниками, німі, остовпілі, перейняті
переляком і жалем. Може їм через душу
переходили довгі дні і ночі болючого ко-
нання тих нещасних, плач і зойки дітей, без-
помічність і розпука старих, ціле море нужди,
горя й терпіння, з котрого тепер осталася
тільки отся недвижна, в один клуб сплетена
купка трупів...

Без слова, в німім пригнобленню вийшли
вкінці жандар і візник із яскині на свіже
повітря, завалили вхід до яскині, щоби не
допустити птаства до трупів, а коли відтак
знов сіли на санки, візник перехристився і,
з лицем, зверненим до скали, почав шептати
молитву. Жандар тимчасом почав у думках
укладати рапорт о тім, що сталося.

Нагуєвичі, в липні 1882, перероблено 1887 р

ВСЕУКРАЇНСЬКЕ РОБІТНИЧЕ КООПЕР. ВИД-ВО ВУРПС

„УКРАЇНСЬКИЙ РОБІТНИК“

ПРАВЛІННЯ—Харків, Палац Праці, пом. 126.

ТЕЛЕФОНИ—8-76, 44-04, 44-05, 29-88.

ЦЕНТРАЛЬН. КНИЖКОВИЙ СКЛЕП І КНИГАРНЯ В-ва—Харків,
пл. Р. Люксембург, Палац Праці. Тех. 52-05.

ФІЛІА ТА ПРЕДСТАВНИЦТВА

в Артемівському, Сталіно, Луганському, Маріуполі, Микитівці,
Дніпропетровському, Києві, Кривому Розі, Одесі, Москві, й
Слав'янську

ВИЙШЛА З ДРУКУ Й НАДІЙШЛА ДО ПРОДАЖУ

ХУДОЖНЯ ЛІТЕРАТУРА УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ:

	Ціна
Амп П'єр—Оповідання	7 коп.
Гордієнко К.—Червоні роси	6 ”
Гордієнко К.—Харчевня „Розвага друзів“	10 ”
Горький М.—Двадцять шість і одна	10 ”
Леонтович В.—Салдатський розрух	10 ”
Гюї де-Мопасан—Селянські оповідання	10 ”
Гермінія-цур-Мюлен—Патріот	35 ”
Окунів Я.—Газ професора Морана (уто- пічний роман)	45 ”
Стефаник В.—Лесева фамілія та інш. опо- відання	10 ”
Франко І.—Сатири	10 ”
Штангей В.—Батрачка	25 ”
Юрезанський В.—Оповідання	15 ”
Гюї де-Мопасан—Бродяга	10 ”
Винниченко В.—Записна книжка	8 ”
Слісаренко О.—Сліди бурунів	1 крб. 40 ”
Стефаник В.—Новели	7 ”
Винниченко В.—Голод	7 ”
Пилипенко С.—Байки	35 ”

„Дешева бібліотека“
Видавництва „Українська“

- № 106. Сенченко—У
№ 107. Аніщенко—Ні
№ 108—109. Косинка
№ 110. Винниченко—
№ 111. Горький—Два
№ 112. Горький—Оди
№ 113. Горький—Оме
№ 114. Коцюбинський—
№ 115. Винниченко—На пристані
№ 116—117. Бордуляк—Михалкові радощі
№ 118. Васильченко—В темряві
№ 119—120. Франко—Івась Новітній
№ 121. Любченко—З темного передпокою
№ 122. Панч—Перегони
№ 123. Яновський—Роман Ма
№ 124. Сенченко—Дурень
№ 125. Первомайський—19-й рік
№ 126. Качура—За 10 „оре“
№ 127. Ле—Розбійники
№ 128. Кундзіч—На ярах
№ 129—130. Панч—Там, де верби над ставом
№ 131—133. Шолом-Алейхем. Два антисемі
№ 134—136. Шолом-Алейхем—Тринадцять
сполучених штатів
№ 137—139. Шолом-Алейхем—Етап
№ 140—142. Микитенко—Брати
№ 143. Франко—Цигани
№ 144. Глібов—Байки
№ 145. Козоріс—То був злодій
№ 146. Борлуляк—Мати

31. 864

Ф І
Ц

586

192

376

31.864

$\Phi_{\frac{\bar{1}}{4-586}}$

